

Under våren har FFST, Stockholms familjeterapiförening, tema Flyktingar och migration i sin utåtriktade verksamhet.

Den elfte februari 2016, Systemcafé i Stockholm, Magelungens lokaler på Bondegatan, "alltid på en torsdag" som det står på hemsidan ffst.se. Intresset är inte oerhört, ett tjugotal personer minglar med vin och brieost. Kvällens gäst Riyadh Al-Baldawi anländer i sällskap med sin fru och arbetskamrat Fatima. De tar för sig av buffén och bekantar sig med några av de närvarande i en av sittgrupperna utanför salen. I det stora rummet, som är möblerad med stolar i halvcirkel, ska snart kvällens samtal äga rum.

Efter en stund har de närvarande tagit plats i salen, och Karin och Elena presenterar Riyadh närmare. Riyadh Al-Baldawi är idag psykiater, psykoterapeut och forskare och grundare av Orienthälsan, center för psykosocial bedömning och rehabilitering av individer och familjer. Riyadh är en stilig man kring de sjuttio, med kraftfull mustasch och nyfikna ögon. De kommande två timmarna ska Karin Brun och Elena Öberg genom frågor stödja Riyadh att utveckla berättelsen om sig själv och sin livsgärning. Min återgivning av denna berättelse är inget täckande referat. Jag nöjer mig med att återge fragment, som satt avtryck på mig. En högst subjektiv betraktelse, med andra ord.

Flykting

Riyadh lämnade Irak för 45 år sedan, studerade och disputerade i Sovjetunionen. Som färdig kirurg var han på väg till Kanada när han bara tänkt att passera Sverige. Irak var i krig med Iran, Riyadh kallades tillbaka för att delta. Då han vägrade detta blev hans pass återkallat och han var de facto flykting i Sverige. Den sverigevistelse han trott skulle vara i högst tre månader, har blivit betydligt längre. "Ingen kan planera sin framtid", sammanfattar Riyadh.

Då Riyadh fick en son med allvarlig autism och utvecklingsstörning kom hans tillvaro att förändras. I sin strävan att bättre förstå sonens behov, väcktes frågor som ställde hans varande-i-världen som kirurg på ända. Han började arbeta med beroendefrågor inom narkomanvården. Där mötte han en förståelse för hur det är att ha en krävande familjesituation. När Riyadh, som en följd, bytte specialitet från kirurgi till psykiatri sågs det av hans forna kolleger som ett obegripligt statusmässigt nerköp. Riyadh berättar målande hur det för honom handlade om en förvandling, från "att gömma sig bakom en fasad av att vara en duktig kirurg, till att använda sig själv som instrument för att hjälpa andra". Att arbeta med människor krävde "att han måste arbeta med sig själv".

Mångkultur

Riyadh kom med tiden att lägga transkulturella perspektiv på missbruksfrågorna. Han startade SIMON, Svenskar och Invandrare Mot Narkotika, en mångkulturell organisation mot

drogmissbruk, främlingsfientlighet och rasism och för ökad integration i samhället. Under många år utgjorde SIMON en experimentverkstad för många människor från olika kulturella områden.

En halvtimme in i programmet säger Riyadh att hans tankar för dagen handlar om vad Sverige gav honom: "en trygghet och en känsla av värdighet, respekt för mig själv som människa. Det är det demokratin handlar om; du har värde, oavsett ögon- och hårfärg". Han fick sitt svenska medborgarskap så småningom, men svensk blev han vid ett speciellt tillfälle. Vid inresan till USA en gång, fastnade Riyadh i gränskontrollen på flygplatsen. Han hade "medvetet eller omedvetet" inte fyllt i rutan 'nationalitet'. Tillfrågad av tjänstemannen om vilken nationalitet han hade, svajade han till ett ögonblick innan han svarade, "Swedish". Det var då Riyadh blev svensk. Tjänstemannen kastade en lång blick på hans mörka ögon och svarta hår.

Förhållningsätt

Karin frågar vilka idéer som vägleder honom i hans arbete som psykiater och psykoterapeut. Riyadh svarar: "Jag försöker skala av mina fasader, så att mina patienter kan tala med mig. Jag söker ett möte som jämbördig. I handledning försöker jag betona vikten av att sätta sig 'i samma båt' som patienten. Här kommer egenvärdet in, ett uttryck för helhetssyn, en känsla för kontextens betydelse." När han skrev sin bok, *Migration och anpassning: den okända resan* (Studentlitteratur 2014), ville han inte skriva om sina patienter. Han ville att de själva skulle komma till tals.

"Jag är mycket inspirerad av Sal Minuchin", säger Riyadh. "Han entusiasmerar mig att inte luta mig tillbaka, utan vara med, tillsammans med, patienten. Att vara ärlig. I Sverige är vi så rädda för att trampa på andras integritet, att vi riskerar att bli otydliga. Någon gång måste jag konfrontera min patient. Som invandrare har jag lättare att vara tydlig utan att riskera att ses som rasist eller invandrarfientlig. Dessutom kan jag ganska mycket om koranen."

"Som terapeut behöver jag ta reda på mycket mer om islam. Vi terapeuter behöver sätta oss i samma båt som våra patienter", fortsätter Riyadh. "Sätta oss in i olika hur olika religiösa grupperingar resonerar. Vad är shiitism, sufism, och så vidare. Varför strider shiiter och sunniter? Vi terapeuter behöver sätta oss in i sammanhangen. Religion och etnicitet är aktuella frågor. Vi behöver sätta oss in i dem."

Diagnoser

Elena frågar Riyadh: "Hur ser du på frågan om diagnoser och risken för stigmatisering när du möter barn med koncentrationssvårigheter?" Riyadh: "Migration innebär en stor abrupt förändring. Vi behöver tid för att klara den. Skolan behöver ödmjukhet inför dessa svårigheter. Barnen är INTE, som nyanlända, hjälpta av att utredas för ADHD, ADD, autismspektrumstörning eller liknande. Barnet behöver tid, åtminstone ett till ett-och-ett-halvt år."

"Som psykiater måste jag sätta diagnoser, jag måste använda DSM-5 eller ICD-10, och det blir stigmatiserande. Och ändå behöver vi diagnoser för att veta hur vi bör handla, hur vi ska

hjälpa. Samhället behöver de ramar diagnoser ger. Jag sätter inte diagnoser om jag inte tror att patienten är hjälpt av det. LSS till exempel ger mycket möjligheter till stödåtgärder. Andra gånger kan jag skriva 'diagnos föreligger ej' – det är också en diagnos.”

”För att minska risken för stigmatisering kan jag säga: 'Du är inte sjuk, du är en person med problem. Och de problemen ska jag hjälpa dig med.' Ofta protesterar patienten högljutt när jag säger att hon inte är sjuk. Men jag står fast i denna uppfattning. Det är inte sjukt att ha problem. Och problem kan hjälpas. En normal livskris uppstår till exempel när en nära anhörig går bort. Då är det vanligt att höra röster under natten. Det är ingen sjukdom.”

Efter paus

berättar Riyadh vidare om att han startat Transkulturellt centrum, som har gett ut ett häfte med namnet ”Migration, psykisk ohälsa och trauma – ett studiehäfte för dig som möter asylsökande och flyktingar i ditt arbete” (Transkulturellt centrum, Stockholms läns landsting 2012). Inom centret har samlats mycket kunskap om att möta och bemöta flyktingar och andra migranter. Hemsida transkulturelltcentrum.se

Betydelsen av permanent uppehållstillstånd

Riyadh projicerar ett diagram på väggen. Han har forskat om barns och deras föräldrars väg till återhämtning i det nya landet. Efter att de har fått PUT, permanent uppehållstillstånd, följer ofta barnen och föräldrarna olika och motsatta vägar. Medan de vuxna reagerar på meddelandet om uppehållstillstånd med stegrad hopp de första månaderna och året, hamnar barnen ofta i ett tillstånd av nostalgi, där de skönmålar det gamla landet. De längtar efter sina gamla vänner, de kan få svårt att engagera sig i kamratinriktade aktiviteter i det nya landet. Föräldrarna möter samtidigt det nya landet med förväntan och hamnar i ett tillstånd där de idealiserar det nya. Barnen undviker att tala med sina föräldrar om hur de upplever läget, då de inte vill oro föräldrarna. ”De kan behöva en klok människa utanför familjen i detta läge”, säger Riyadh.

Senare, något eller ett par år efter uppehållstillståndet, börjar barnen återhämta sig medan föräldrarna nu kan uppleva tvivel på det nya. Barnen går mot ökande framtida visioner. I undantagsfall fastnar barnen i något som Riyadh kallar ”nostalgisk fixering”, och kan då gå in i en tillvaro där deras delaktighet präglas av en passiv inställning. Även föräldrarna kan låsas fast av tvivel på det nya, och kan då passiviseras. I de flesta fall klättrar dock både barnens och föräldrarnas kurvor uppåt, mot en aktiv delaktighet, efter de första två tre åren med uppehållstillstånd.

Riyadh rekommenderar att inte försöka arbeta terapeutiskt med människor innan de fått PUT. I det läget, när människor lever i osäkerhet och existentiell väntan dag-för-dag, kan man erbjuda sig som medmänniska, stödja och hjälpa praktiskt-mänskligt. Men inte försöka inleda psykoterapi. För att förutsättningar för terapi ska finnas, behövs den framtid som uppehållstillståndet symboliserar.

Flyktingpolitik, hälsa och fantasi

Mot slutet av kvällen öppnas för samtal och frågor från de närvarande. Vi får en diskussion om gränssnittet mellan politiken och hälsofrågorna. Flyktingar och andra migranter som vill in i Sverige tar helt rationellt de vägar som erbjuds. När myndigheterna öppnar för att kvinnor, drabbade av hedersvåld, ska erbjudas snabbspår till Sverige, skapas massor av hedersvåldsutsatta kvinnor. När grinden öppnas för homosexuella, som är förföljda på grund av sin sexuella läggning, skapas mängder av homosexuella. Och så vidare. Detta är inte detsamma som att de manipulerar och hittar på. Det är en följd av människors utsatta läge i kombination med politikens krassa yrkanden.

Innan kvällen är över hinner vi också prata en del om hur barns fantasi kan vara till stor hjälp för dem då de är traumatiserade. Denna fantasikraft kan på ett medvetet sätt tas till vara i psykoterapeutiska samtal och lekar.

Av de långa applåderna och de glada ansiktena runt omkring mig när vi avtackar Riyadh, påminns jag om att den allmänna stämningen är hög. Vi alla har blivit berikade och kanske överraskade av en oväntat innehållsrik och klok programkväll. Vi har fått lyssna till en man med stor erfarenhet och integritet, som genom sin livsberättelse skildrat svårigheterna för många flyktingar och andra migranter att finna sig tillrätta i det nya och mycket exotiska landet Sverige. Samtidigt har han bidragit till att öka vår beredskap att förstå svårigheterna för de nyinvandrade, öppna oss för, och ta emot dem. Riyadh har för mig ikväll gestaltat den bärande idén att integration alltid innebär en ömsesidig process. Tack, Elena och Karin, och framför allt, Riyadh!